

Бурім Д. В.,

канд. іст. наук, ст. наук. співроб.,

e-mail: -----

Черченко Ю. А.,

канд. іст. наук, ст. наук. співроб.

Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М. Грушевського НАН України, м. Київ, Україна,

e-mail: -----

ДОЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ЕМІГРАНТА У МІЖВОЄННІЙ НІМЕЧЧИНІ В СПОГАДАХ ГОЛОВИ УНО ТИМОША ОМЕЛЬЧЕНКА

В Німеччині в 1920-1930-х роках була одна з найбільших українських емігрантських колоній в Європі. Представники українських політичних партій і організацій на еміграції конкурували за вплив на емігрантське середовище використовуючи для цього громадські організації. В 1933 р. в Німеччині було створено Українське національне об'єднання (УНО), а згодом до керівництва цього об'єднання були обрані провідні члени ОУН. Головою УНО було обрано полковника Тимоша Омельченка, який формально не належав до жодних політичних партій чи організацій, але був в минулому активним учасником Української революції. Полковнику Омельченку вдалося розбудувати УНО, перетворити її на потужну громадську установу і не дати її розколоти внаслідок різних політичних інтриг. Крім громадської діяльності, Тимош Омельченко був ще й відомим спортсменом і завзятим пропагандистом фізичної культури та здорового способу життя. Саме про це йдеться в його автобіографічному нарисі «В здоровому тілі здоровий дух», який опубліковано в цій статті.

Ключові слова: Тимош Омельченко; УНО; ОУН; мемуари; архів; Німеччина; еміграція.

Німеччина міжвоєнного періоду 1920-х – 1930-х рр. була одним з центрів української політичної еміграції. В країні діяла низка українських громадських організацій, зокрема Українська Громада та Українське Національне Об'єднання в Німеччині. Також тут мешкали члени різних українських політичних партій і організацій, які боролися за вплив на емігрантське середовище. В декількох попередніх публікаціях ми вже торкалися теми становища української еміграції у міжвоєнній Німеччині [3–8] та розказували про Архів ОУН у Києві, в якому зберігаються документи українського націоналістичного руху [7; 13]. В деяких з цих документів є

інформації про українських політичних діячів міжвоєнного періоду в Німеччині.

Більшість документів Архіву ОУН стосується діяльності Проводу українських націоналістів (ПУН). Члени ПУН в ці роки жили в різних країнах Європи: Євген Коновалець в Німеччині, Швейцарії та Італії, Дмитро Андрієвський в Бельгії, Микола Сціборський в Чехо-Словаччині і Франції, Роман Сушко в Австрії, Володимир Мартинець в Чехо-Словаччині і Франції, Микола Капустянський у Франції, Ріко Ярій в Німеччині. В Італії жив Євген Онацький, який формально членом ПУН не був, але мав великий авторитет в організації і голова ПУН Євген Ко-

новалець радився з ним з усіх важливих питань. Можливості збиратися на конференції регулярно у членів ПУН не було. Як правило конференції проводилися раз на рік. Інколи ще Євген Коновалець скликав наради, на які запрошував декількох членів проводу. А більшість поточних питань вирішувалася шляхом листування. В тому випадку, коли автор листа вважав, що обговорювані проблеми мають важливе значення для всієї організації, тоді копії листа відсилалися й іншим членам ПУН. Тому основний масив документів в цьому архіві складає листування між членами ПУН та керівниками відділів ОУН в різних країнах.

Про події в Німеччині ми дізнаємося, головним чином, з листування трьох осіб: Ріка Ярого, Михайла Селешка та Сидора Чучмана. Всі вони на той час мешкали в Берліні. Ріко Ярий був членом ПУН і керівником ОУН в Німеччині. Сидір Чучман був скарбником ПУН, а Михайло Селешко деякий час працював секретарем Євгена Коновальця, а згодом виконував функції керівника канцелярії ПУН. Саме через Михайла Селешка йшло все організаційне листування з Німеччини.

В особовому фонді Дмитра Андрієвського ми знаходимо листи до нього від Ріка Ярого та Михайла Селешка за 1930-і роки. Нагадаємо, що Дмитро Андрієвський був політичним референтом ПУН і автором численних статей в націоналістичній пресі. Восени 1930 р. українські політичні та громадські організації підняли на еміграції хвилю протестних акцій, скерованих проти польської «пацифікації» в Галичині. В листі від 25 листопада 1930 р. Ріко Ярий розповідає про заходи, які були проведені з цього приводу в Німеччині: видавалися різні комунікати, бюлетені, готували матеріали до німецької преси, а також й англомовної, зокрема «Манчестер Гардієн» та «Нью-Йорк Трибюн». «Вершком нашої акції – пише Ярий – було влаштоване віче протестне в дні 3 цього місяця, яке надзвичайно гарно випало і на якому крім української колонії біли численні заступники німецьких, литовських, болгарських, грузинських, азербайджанських, вірменських і т. д. організацій. Крім великого загального реферату про український проблем був виголошений оригінальний звіт з краю, доповне-

ний цілим рядом оригінальних світлин знищених інституцій, побитих і т. д. Цілий ряд чужих гостей виголосили свої реферати згідно висказували вислови співчуття. Тутешня преса опісля дуже прихильно писала про протест. На цих вічах був прийнятий українською колонією протест (оригінал цього протесту одержите завтра з Остеуропеїше Кореспонденц) який вислано до Союзу Народів та міжнародного Червоного Хреста, як рівно ж тутешньому закордонному міністрові, тутешнім амбасадорам Англії, Франції, Америки та Італії і апостольському нунцієві» [2, арк. 3] Однак далі в листі Р.Ярий наголошує, щоби не склалося враження, що Німеччина стала більше цікавитися українським питанням, бо «катастрофальна економічна криза» спричинилася до того, що офіційні й приватні чинники мало цікавилися тим, що відбувалося в Польщі.

В листі від 7 травня 1931 р. Ріко Ярий пише про посилення впливу ОУН серед українських емігрантів в Німеччині. «Як у минулому році була наша політика на тутешньому ґрунті в формі лявірованія так вона тепер має більш виразні форми. Моя позиція в урядових колах ще скріпилася. Рівночасно загальна ситуація для українського руху поліпшилася трохи через персональні зміни на деяких становищах. Рівночасно у внутрішній організації через доплив молодих студентських елементів побільшився маленький гурток наших націоналістів на тутешньому терені. Так стали ми у внутрішніх громадських справах рівновартісним політичним чинником в порівнянні з іншими політичними групами. Наслідки того вже видно з нових виборів до «Укр. Громади», де вийшло велике число наших членів або прихильників. Я сам став першим місто головою (голова проф. Кузеля, другий містоголова інж. Шемет)» [2, арк. 15]

Далі в листі Ріко Ярий розповідає про різні заходи, за рахунок яких представники української еміграції намагалися поширювати в Німеччині інформацію про українське питання. Це була підготовка статей для німецької преси і виступи в різних німецьких товариствах і політичних організаціях як в Берліні так і на провінції. Зокрема, він писав про свої виступи перед студентами в Данцігу та Кенігсбергу. Виступ в Данцігу очевидно

був добрим, бо як писав Ярий, польська преса за цей виступ його «страшно атакувала». До того ж українські студентські організації намагалися нав'язати контакти з німецькими студентськими товариствами, щоби поширювати інформацію про Україну та українські справи.

В листі від 3 березня 1933 р. Ріко Ярий згадує про видання українського часопису «Поява нашого журналу без попередньої реклами була дуже великою несподіванкою для всіх... Слідуюче число буде присвячене спеціально українсько-німецьким взаємовідносинам при співпраці деяких німців. Третє число має дати спеціальний образ українського націоналізму (на обкладинці навіть буде наш тризуб як на РН*)...» [2, арк. 78]. В цей час в Німеччині до влади приходять нацисти – Ярий це називає «національною революцією в Німеччині» і повідомляє Андрієвського, що різні українські групи та «спекулянти» намагаються скористатися кон'юнктурою та налагодити якісь зносини, щоби добути фінансові засоби. Очевидно він мав на увазі гетьманців та Вільне козацтво Івана Полтавця-Острияниці – головних конкурентів ОУН на терені Німеччини.

Дмитро Андрієвський в листах до Ріка Ярого цікавився подіями в Німеччині та українським життям в цій країні. В листі від 16 липня 1933 р. він запитує: «Зрештою нова справа заарештовань. Зробіте мені ласку, повідомивши, що то значить. У мене є підозріння, що Петю^{2*} таки злапали на справі, про яку вже давніше були підозріння і яка є дуже компрометуюча для него. Але решта? Також цікавить мене значення, яке треба прив'язувати формування московського нац[іонал]-соц[іалістичного] відділу. Тут^{3*} ходять чутки, що в тім відділі понад десять тисяч люду. Думаю, що то перебільшено. Однак, що то значить?» [2, арк. 206]

В листі у відповідь від 18 липня 1933 р. Ріко Ярий відповів на поставлені питання. Передусім він пише про боротьбу між українськими націоналістами та прибічниками

гетьмана Павла Скоропадського за вплив на діяльність Українського інституту в Берліні: «З важнющих подій на тутешньому терені можу Вам подати зараз слідуюче: внутрішня боротьба серед української еміграції ще не ослабла. В час, коли ми спокійно дальше провадимо свою акцію і передовсім стараємось використати всі технічні можливості, стараються гетьманці в звичайний спосіб побільшити число місцевих емігрантів-гетьманчиків. Їм найбільше ходить о задержання захитаної позиції в Інституті. По моїм інформаціям, однак, Інституту буде перебудовано в слідуючому семестрі згідно з нашим побажанням в чисто наукову, культурну інституцію з виелімінуванням всіх еміграційних політичних комбінацій. Грунт і напрям роботи будуть чисто національні, спрямовані виключно в користь самого краю, а не як інвалідський притулок для еміграції. Гетьманці стараються скликати надзвичайні загальні збори Громади, щоби мобілізувати проти акцію проти такої постановки справи з Інститутом та мабуть при тій нагоді також виступити проти прилучення Громади до Об'єднання. В найближчому часі мусить прийти до перевиборів в Управі Громади, бо др. Вергун згідно з новими німецькими законами як священник не матиме можливості остати дальше головою політичної організації» [2, арк. 84, 84 зв.]

Про гостроту політичної боротьби в українських еміграційних колах Берліна повідомляє Дмитро Андрієвського також Михайло Селешко. Він пише в листі від 19 липня 1933 р. наступне: «Проти нас йде війна на всіх фронтах, але ми стоїмо досить сильно» [2, арк. 85] Пізніше, наступного року Михайло Селешко написав реферат про українське студентство в Берліні, де детально змалював події в Українському інституті, звичайно з погляду члена ОУН, починаючи від створення інституту в 1926 році. Він зазначав: «Інститут попав з самого початку під вплив так званої групи гетьманців-скоропадчиків. Вона зуміла в інституті настановити своїх професорів, а дальше поволі стягнути на стипендії студентів коли не приналежних до гетьманської групи, то їй прихильних.» [11, с. 386] Далі в цьому рефераті Селешко розповідає про події 1933 р. в Українському інституті,

* Йдеться про часопис «Розбудова нації» – друкований орган ПУН.

^{2*} Йдеться про Петра Кожевникова, якого підозрювали у шпигунстві.

^{3*} Тобто в Бельгії.

зокрема про діяльність нового німецького комісара.

Але повернемося до листа Ріка Ярого. Він розповів Андрієвському про організацію Ронда, яку Андрієвський назвав «московський націонал-соціалістичний відділ». Він пише, що організація утворилася за підтримки балтійських російських німців і частина українців, зокрема з комуністичної організації «Воля» перейшли до так званого українського відділу Ронда, щоб тим способом убезпечити себе від висилки з країни. Також в 1933 р. в Німеччині було створено нову українську організацію – Українське Національне Об'єднання. Цікаво, що така ж організація в 1933 р. була заснована і в Канаді. В цьому ж листі Ярій повідомляє Андрієвського про формування об'єднання.

Саме з формуванням УНО Ріко Ярій пов'язував і арешти українських діячів, про які запитував Андрієвський. «Недавно założено тут нову українську організацію УНО (українське національне об'єднання), до якого входили переважно придніпрянські елементи, як Зеленівський, Полетика, Королів, Шереметієф і т.п. Я про заложення довідався аж пізніше з харківського «Комуніста», який під заголовком «Гітлер об'єднує українських білобандитів» писав про новостворене об'єднання та що в його склад входять між іншим Союз Старшин з Ярим на чолі, Громада, Біженецький комітет та Вільне козацтво Полтавця. Ця вістка каже, що в самому об'єднанні, про яке в Берліні тут майже ніхто нічого не знав, мусить сидіти большевицький провокатор, який зараз по заложенні організації доніс це большевикам. Кілька днів пізніше тутешня поліція зробила трус у провідників УНО мабуть під замітом, що розходиться о нелегальну організацію. Придержаних деяких випущено, а частина, як Полетика, Шереметієф, Кожевників, Полтавець придержано. Були вже різні спроби та інтервенції з боку громадських інституцій, Громади, журналістичного союзу і т.п., однак ніхто нічого не міг довідатись. Є факт, що у Полтавця вже кілька років тому назад були домашні ревізії та переслухання на поліції ще в Мюнхені так, що та акція мусить мати якісь глибокі причини» [2, арк. 84 зв.]

Цей лист Ріка Ярого становить певний інтерес для дослідників, тому що в українській

історичній літературі не багато інформації про перший період діяльності УНО в Німеччині. Спогади, які залишили активні діячі УНО, зокрема Володимир Маруняк, стосуються періоду Другої світової війни, коли вирішальний вплив на діяльність об'єднання отримала ОУН. А довоєнні роки існування УНО, тобто період 1933–1939 рр., висвітлюється лише фрагментарно. Так, Володимир Маруняк, активний діяч УНО, колишній керівник культурно-освітньої референтури УНО та відповідальний редактор «Українського вісника», двотижневого органу Головної Управи УНО, про довоєнну історію об'єднання повідомляв наступне: «Українське Національне Об'єднання, зорганізоване в 1933 році в Берліні, нараховувало в грудні того року 36 осіб. В 1937 році, коли статутарно УНО стало на шлях українського націоналізму і коли другим з черги головою УНО став підполк. Тиміш Омельченко, організація почала вбиватися в пір'я. До неї вступали всі прихильні до українського націоналізму члени нечисленної української колонії в Німеччині і на початку 1938 року членство УНО зросло до двохсот. Після анексії Австрії членство УНО збільшилося до декількох соток.» [10, с.310]. Така сама інформація по кількості членів УНО подається і в статті-спогадах колишнього фінансового референта і заступника голови УНО Юрія Коваленка [9, с. 51] Правда, в цих двох роботах є й деякі розбіжності. Володимир Маруняк пише, що Тимоша Омельченка було обрано головою Управи УНО в 1937 році, а в статті Юрія Коваленка вказується, що це сталося в 1938 році. Сам Тиміш Омельченко в документі, що публікується нижче, пише що його обрали головою УНО в 1937 році.

При написанні своєї статті Ю. Коваленко використовував документи УНО, про що він згадував в тексті. На підставі дослідження протоколів засідань Управи УНО Ю. Коваленко робить дещо скептичний висновок про перший етап діяльності УНО: «З протоколів засідань Управи Українського Національного Об'єднання за довоєнний час видно, що ця організація діяла відповідно до свого часу і до свого масштабу. Ясна річ, що така невелика організація (як ми казали, – в ній до війни було 200 членів) не могла займатися полагодженням великих проблем і мабуть

членам Управи, колишнім значним українським діячам з років 1917–20, що більше мріяли під час засідань, згадуючи минуле, було просто приємно сходитись і тим підтримувати товариські зв'язки, щоб на чужині не затратитись у чужому великому морі. У 1938 р. під впливом Проводу Українських Націоналістів, що передбачав розвиток великих подій в недалекому майбутньому, Українське Національне Об'єднання починає поволі розгортатись. На річних загальних зборах того року було винесено рішення, що ця організація має покласти в основу своєї діяльності засади українського націоналізму. Головою УНО тоді обрано полк. Тимоша Омеляченка і він з-поміж інших членів Управи УНО, разом з інж. М. Селешком та Ю. Артюшенком заходився біля розбудови організації. Інші члени Управи були обтяжені своєю заробітною працею і не мали можливості приділяти організації більше часу поза неділями й святами» [9, с. 53]

Тиміш Омеляченко був земляком і приятелем Юрія Коваленка. В його спогадах поданих нижче також йдеться про певну організаційну слабкість УНО в Німеччині в перші роки існування. «Тільки здоров'я та міць духа уможливили мені розбудувати УНО з незначного товариства до значної, поважної та корисної громадської організації, помимо всіх труднощів і перешкод із сторони своїх і чужих» – писав голова УНО в 1940 році.

Цитовані вище матеріали свідчать, окрім всього ще й про те, що з кінця 1930-х років на провідні посади в УНО обираються активні діячі ОУН. Згадуваний вже Михайло Селешко, особистий секретар Є. Коновальця, а пізніше А. Мельника, протягом 1940–1941 рр. обіймав посаду генерального секретаря УНО. Також під час війни на цій посаді перебував ще один відомий діяч ОУН, провідник ОУН на Буковині Денис Квітковський. В 1977 р. після смерті Олега Штуля Денис Квітковський очолив Провід українських націоналістів. Відповідно й документи Українського національного об'єднання в Архіві ОУН у Києві відносяться саме до періоду Другої світової війни, коли в діяльності об'єднання на головних посадах були члени або прихильники ОУН.

В цій статті ми публікуємо один з таких документів – спогади голови Українського

національного об'єднання у Німеччині Тимоша Омеляченка датовані 1940-м роком. Ось як згадував про нього Володимир Маруняк: «Незмінним головою УНО був синьожупанник, підполк. Тиміш Омеляченко, людина широкого серця, відданості справі і не малих організаційних здібностей. Найбільшим його плюсом було те, що він прислухався до голосу членів Головної Управи УНО і через те нормальні в умовах широко розгалуженої організації дрібні конфлікти та «боротьба за компетенції» обмежувалася між нами до мінімуму, зокрема в першому періоді існування до 1942 р.» [10, с. 323]

З біографічного довідника [12], що уклав Ярослав Тинченко, дізнаємося про Тимоша Омеляченка наступне. Народився він на Полтавщині в селі Вербки Хорольського повіту в 1895 році. Закінчив Тифліську чоловічу гімназію та Тифліське піхотне юнкерське училище (1915 р.). В тому ж році взяв участь у бойових діях та потрапив у німецький полон. Останнє звання у російській армії – підпоручик. В роки Української революції був командиром 2-го куреня 7-го синьожупанного полку. В 1919 р. виконував обов'язки начальника штабу Південно-Східної групи Дієвої армії УНР. Підполковник Армії УНР. 10 серпня 1920 р. Тимоша Омеляченка призначили представником Головного Отамана УНР в Берліні з того часу він мешкав у Німеччині. Після закінчення Другої світової війни в 1950 році Т. Омеляченко виїхав до Канади. Помер в 1955 р., похований в Торонто.

Поданий нижче документ дає можливість дещо уточнити цю інформацію. Тиміш Омеляченко в своїх спогадах пише, що закінчив він не Тифліське юнкерське училище, а Перше Київське Костянтинівське військове училище. Автобіографічні спогади Тимоша Омеляченка цікаві також тим, що вони висвітлюють маловідому історикам сферу його життя, а саме заняття спортом. Не випадково він і назвав свій рукопис «В здоровому тілі здоровий дух» Протягом тривалого часу Т. Омеляченко виступав як професійний борець. Цей вид спорт він називає в своїх спогадах «дужання». Також привертають увагу сюжети про важку фізичну працю, якою доводилося заробляти собі на хліб. Важкі матеріально-побутові умови в Німеччині 1920-х –

1930-х років були характерні для повсякдення переважної більшості українських емігрантів. Багато про це можна прочитати в щоденнику Михайла Селешка [14]. Автобіографічний нарис Тимоша Омельченка «В здоровому тілі здоровий дух» публікується без скорочень та змін у повній відповідності до тексту оригіналу зі збереженням особливостей написання слів.

Документ 1.

Здоровий дух у здоровому тілі

Вже з античних часів походить приповідка «здоровий дух у здоровім тілі». Витворившись на підставі досвіду тисячоліть, ця приповідка залишається в силі й до сьогодні. Більше того, теперішнє піднесення культури, цивілізації та технізації людського життя, ставлячи збільшення вимог до духових спроможностей людини позначається навіть зростом дбання про її тілесне й духове здоров'я, з допомогою медицини, санітарії, гігієни, повітря, сонця, руханки та спорту. Зокрема, плекання руханки та спорту, в тіснім оточенні їх із повітрям та сонцем, творять у культурних народів окрему ділянку на відтинковій народнього здоров'я, під назвою фізичної культури.

Фізична культура стала тепер важливим чинником у життю кожної людини, кожного народу й усього людства, в значній мірі під впливом технізації людського життя. Якраз ця технізація вимагає від людини міцї та витривалості тіла й духа, хоч сама заступає собою все більше працю м'язів. Прикладом сучасний плугатир із послугованням технізацією потребує значно міцніших і витриваліших нервів, як плугатир із послугованням волами чи кінями. Для міцї ж та витривалості нервів треба завжди здорового та міцного тіла й духа.

Звичайно, зерня здоров'я та міцї тіла й духа лежать в людині з народження. Але збереження та розвиток цього зерня, або його занедбання та занепад залежать від умовин і образу життя людини та її поступовань. В кожному разі здоров'я духу й тіла та їхня міць є найбільшим скарбом для кожної людини, а тому треба про них завжди старанно дбати.

Дитина дбає про такий свій скарб підсвідомо, шукаючи завжди руху повітря та сонця, вільна ще від різних тілесних і духових

лихих нахилів та поступовань. Зростаючи ж далі, вона підпадає все більше небезпекам тих чи інших лихих нахилів і поступовань, або стає жертвою незалежних від неї тяжких життєвих умовин, нараджуючися в обох випадках на загрозу ушкодження здоров'я й міцї свого тіла та духа. Найкращим забезпеченням від такої загрози треба вбачати в плеканні фізичної культури. Принаймні такого переконання набрався я з мого власного життєвого досвіду.

Народившись в селянській родині, мусив я, як і кожна селянська дитина, працювати вже змалечку на подвір'ї, на городі, на полі й т. і., маючи завжди рух, повітря та сонце. Багато руху, повітря та сонця давали мені також і чисельні забави, що вимагали багато тілесного напруження, меткості, рішучості та швидкого думання. Здоров'ям та міццю тіла належав я до пересічності, а в школі вчився добре.

По скінченню народної школи в ріднім селі на Полтавщині, судилося мені опинитися аж в столиці Грузії Тіфлісі, на Кавказі, в тамошній 1-й гімназії. Тут вкоротилися мені відразу рух, повітря та сонце, бо з навчанням у першій класі получилася у мене і підготовка до іспитів за другу класу, завдяки чому зміг я перескочити із першої класи відразу до третьої. Далі моє навчання в гімназії в'язалося увесь час із співом у гімназійному церковному хорі за звільнення оплати навчання, а також із зарібком на власний прожиток домашньою канцелярійною працею для скарбового уряду по вечорах і ночах чи в самому уряді під час вакацій, або допомогою в навчанні звичайно двом слабим гімназійним учням.

Таким чином, вільного часу для руху, повітря й сонця було в мене дуже обмаль, хоч мене до їх завжди тягло. Тому віддавався я дуже старанно годинам руханки в гімназії та використовував кожен перемінку між годинами, щоби мірятися з дебелишими гімназистами в фізичній міцї, витривалості та меткості. Так само використовував я й дома кожен вільну хвилину на різні фізичні вправи, розминаючи засиджені кістки та м'язи. Цим відпружувалися мої перетомлені навалом праці нерви й голова, усуваючи шкідливість такого переобтяження на здоров'я й міць тіла і духа.

Віддаючися успішно науці в гімназії, захоплювався я також і добре поставленою тут справою фізичного виховання та вишколу, дотримуючися завжди рішучо вимог фізичної культури, а зокрема уникання куріння, пияцтва й т. і., що є особливо шкідливі для молодого тіла в його зростанні. Завдяки цьому, почував я себе здоровим і міцним, набираючися певности в собі та рішучости. Відвідавши одного разу професійну конкуренцію змагу в греко-римському дужанні, я захопився цим спортом і приступив до плекаючого його клубу важкої атлетики. Занятий завжди зрання до пізньої ночі наукою в гімназії та зарібком на прожиток, я відвідував проте систематично години тренівки в клубі та старанно треніувався. Незабаром вибився я в його передовики, а потім став у ньому понад кожною конкуренцією. До цього останнього спричинилися зокрема мої літні вакації в рідному селі, на дев'ятнадцятому році життя. Здорове українське повітря й сонце, простий, але здоровий сільський харч та старанна праця, з косою в руках, при сіножаті чи жнивях, додали мені коло десять кіл ваги і такого розвитку та зміцнення тіла, що я зважився вже навіть на дужання з професіоналом, коли повернувся з вакацій до Тіфліса. Професіонал був значно важчий та сильніший за мене і знав краще греко-римське дужання. Проте визначені на наше дужання 20 хвилин не дали його висліду. Тоді професіонал, здається Єлісеєв о прізвищу, попрохав додати ще 5 хвилин і кинувся на мене з усіма своїми силами і знаннями. Але й ці 5 хвилин залишили наше дужання безвислідним. Це дужання та його вислід зробили мені ім'я серед тифліських спортсменів, хоч воно далось моїм кісткам і м'язам, а особливо моїм позбиваним колінам, таки добре в знаки.

Так почався мій останній рік спорту в Тіфлісі, що був моїм останнім матуральним роком у гімназії. Помимо великого навалу праці цього року в зв'язку із підготовкою до матури, я залишався старанно та систематично при моїм спорті й при плеканні фізичної культури взагалі.

Зробивши матуру, подався я до рідного села на передишку, з наміром вступити до Київської Воєнної Школи. Відвідавши Київ наприкінці червня 1913 року та подавши там

вступну заяву до Воєнної Школи, пов'язався я при цій нагоді із тамошніми спортовими колами. В той час діяли в Києві два спортові товариства – «Спорт» і «Сокол». Вони готувалися до першої Олімпіади царської імперії, що мала відбутися по 20 серпня того року в Києві. В дужанні мав виступити від «Сокола» українець Новицький, а «Спортові» бракувало змагунів у дужанні й вони попросили мене виступити від них. Мені запропоновано було залишитися в Києві й почати тренівку. Остаточо домовилися ми на тому, що я проведу наступні тижні в рідному селі, де я буду треніуватися, але з початком серпня прибуду до Києва для кінцевої тренівки.

Дома треніувався я знов із косою в руках на жнивях, при гарнім повітрі та при добрих селянських харчах. На початку серпня прибув до Києва та став до кінцевої тренівки. В ній взяли участь я, Новицький та змагуни в дужанні з Чернігова, але прізвища їхні забув. По якомусь тижні тренівки виявилось, що чернігівці були для виступу на Олімпіаді за слабими й тоді залишилося на цей виступ нас двох змагунів від Києва.

Нарешті прийшла і Олімпіада. На неї з'явилися змагуни в дужанні з Петербургу й Дорпату*, що були вже відомі своїми успішними виступами в змаганнях любителів в царській імперії й поза нею. В порівнянні з ними, Новицький та я були ще зеленими новачками. Отже нам доводилося кусати в дуже твердий горіх.

По переваженні змагунів у дужанні (греко-римське), Новицький, я, латиш Тепан і естонець Поліс зложили собою змагунів середньої ваги. Почався змаг у дужанні з легкої ваги. По перебігові цього змагу я побачив, що знанням та технікою дужання я ще не міг рівнятися із змагунами петербургського та дорпатського клубів. Тому мені доводилося покладатися більше на свою фізичну міць та витривалість, заховуючи спокій та рішучість у змагові. Дужання кожної пари могло тривати найдовше 40 хвилин, з двома хвилинами перерви по перших 20-ох хвилинах, із записом під час дужання точок плюсів і мінусів для кожного змагуна. По цих точках вияснявся переможець, коли би

* Дорпат – німецька назва естонського міста Тарту.

40 хвилин дужання залишилися безвслідними.

Першою парою дужання в середній вазі випущено було нас обох киян. Дужання відбувалося під голим небом, при спеці коло 30 ступнів. Вимірявшись з Новицьким вже за тренівки та пам'ятаючи потребу збереження київських змагунів для дужання з іншими змагунами, я був ощадний із витратою сил. Наше дужання залишилося по 40-ох хвилинах без висліду, але з точками в мою користь. Виморені були ми обидва, а особливо Новицький, що не з'явився наступного дня до дужання і вийшов із змагу.

Другого дня став я до дужання з латишем Тепаном, що був вже відомим і досвідченим змагуном міцної будови й коло 5 кіл важчий за мене.

Не взявши участі в дужанню напередодні, Тепан був свідомий своєї свіжості, а моєї вимореності, як і свідомий своєї переваги над мною знанням і досвідом дужання. Тому пішов він на мене відразу із усією рішучістю і я відчув незабаром цю його перевагу та свіжість. Але у мене було теж досить міці, витривалості та завзяття, щоби йому так само рішучо протистояти. Змаг був запеклий і піт лився з нас річками, від напруження й від великої сонячної спеки. Помимо усіх зусиль, перші 20 хвилин дужання залишилися без висліду. В перерві кияни і підбадьорювали, і просили мене триматися для здобуття місця для Києва у висліді Олімпіади. Цю потребу розумів добре я сам і був тому рішений напружитися до останнього. По перерві кинувся Тепан на мене вже просто з люттю. В цій люті ударив він мене один, а за якийсь десяток хвилин і другий раз із усієї сили головою в лице, з метою запаморочити цим мене на мент і кинути на лопатки. Я витримав стійко й це відступство люті, а Тепан дістав дві точки в мінус. Зрештою залишилися 40 хвилин нашого запеклого дужання без висліду. На підставі одержаних Тепаном двох точок мінусу та на підставі ще й більшої його ваги, мене визнано в цьому дужанню переможцем.

Ця перемога коштувала мені справді дуже дорого витратою великого напруження волі та м'язів. Тому до дужання з естонцем Полісом, ще свіжим та дебелишим за Тепана, важчий коло 10 кіл за мене і з перевагою над

мною знанням і досвідом дужання, став я справді дуже змореним. Проте був рішений і тут змагатися з усіх сил. Поліс же, ледве зійшовшись зі мною, рванув мене раптом на землю, ужив тут блискавично невідомого доти мені хвату "гамолог" і я лежав на лопатках вже по якійсь хвилині дужання. Таким чином, був я подужаний швидше, ніж встиг опом'ятися від ужитої хистко Полісом раптовости. З цієї раптовости сміялися ми з Полісом ще по двадцятьох роках, зустрінувшись з ним у Німеччині вже як змагуни професіонали, де я належав до середньої ваги, а він до важкої. Дужанням із Полісом закінчився мій змаг на Олімпіаді, де в дужанню середньої ваги Поліс став першим, я другим і Тепан третім переможцем. Отже мені пощастило здобути для Києва почесне місце, хоч від Тепанових стусанів головою в лице мусив я ще якийсь час лікуватися. Як другого переможця, нагороджено мене було срібною олімпійською медаллю.

По скінченню Олімпіади, залишився я в Києві, вступивши до Воєнної Школи, названої пізніше Константинівською*. Мій успіх на Олімпіаді пішов мені дещо на користь в трактуванні мене професорським і командним складом школи, але замкнутість в школі та брак тут відповідних партнерів позбавили мене можливості продовження тренівки в дужанню. Зате для плекання фізичної культури взагалі малося нагоди досить.

Ледве випущений із школи хорунжим, опинився я у вирі першої світової війни. Тут зазначилася користь плекання мною фізичної культури, бо це допомагало мені зносити витривало тілесні й нервові^{2*}... фізичної культури допомогло мені значно вдержатися при життю, коли я залишився був із простреленими грудьми на полі бою, майже півтори доби без перев'язки й без допомоги, стікши дуже кров'ю. Підібраний німцями, опинився я в їхньому полоні, перебувши довгий час у шпиталі. Цей полон, а потім український визвольний змаг, відірвали мене від систематичного плекання фізичної культури взагалі та спорту зокрема. Тільки в році 1920-ім, відряджений українським генеральним шта-

* Йдеться про Перше Київське Константинівське військове училище.

^{2*} Далі фрагмент тексту відсутній.

бом до українського посольства в Берліні, відновив я плекання того й другого, відвідуючи у вільний від праці час Спортову Академію Санда, замість ходити по кав'ярнях і т. і. В названій спортовій школі освіжив я поволі мої фізичні сили й спортові знання, долучивши до них тут ще й бокс. Познайомившись в цій школі з професіональним змагуном греко-римського та американського дужання, я з ним часто в обох дужаннях тренірувався, часом досить завзято з обох сторін. Коли ж пізніше ворожа окупація України позбавила мене в Берліні праці й прожитку і я мусив піти працювати на одному маєткові в Тюрінгії, дістав я тут несподівано телеграфічну пропозицію взяти участь у конкуренції професіональних змагунів у дужанню в Дрездені. Ця пропозиція прийшла за допомогою мого знайомого професійного змагуна в дужанню із спортової школи в Берліні.

Прийнявши цю пропозицію, опинився я скоро в Дрездені та взяв участь у конкуренції дужання в циркові Саразані. Опинившись серед професіоналів, почував я себе спочатку моторошнуватого серед м'язистих велетнів, вагою кожний 95 і до 130 кіл, заважуючи сам тоді коло 80 кіл. При переговорах із керманічем конкуренції я ствердив, що моя участь в цій конкуренції мала б виявити, чи я надаюся на професіонального змагуна в дужанню та чи в мене є охота й тілесна міць стати таким професіоналом.

Вже з причини того, що в дужанню, як і в боксі, перевищення вагою тіла на кожних 5–10 кіл несе собою завжди відповідні спроможності дебелишости та примусу партнера до більших напружень і швидшого виснаження, змагання в конкуренції було для мене дуже тяжким. До того ж, тяжкий простріл грудей та велика втрата крові за першої великої війни, голодування в німецькій полоні, як також плямистий і поворотний тиф за української визвольної війни, відбилися шкідливо на моїм здоров'ї та на тілесній міці. Але, корисний вплив на здоров'я плеканої мною здавна фізичної культури та принесена плеканням спорту завзятість змагу, піддавали мені міць тіла й духа при виступах у конкуренції. Самозрозуміло мусив я меткістю, витривалістю та швидкістю думки й руху заступати моє недорівняння з іншими учас-

никами конкуренції вагою та дебелистю тіла. Це коштувало мені багато витрати енергії та великого напруження нервів, серця, всіх інших внутрішніх органів, як і м'язів, ставлячи підвищені вимоги до здоров'я.

Не пригадуючи перебігу поокремих моїх дужань у цій конкуренції, знаю тільки, що я зумів постояти за себе, хоч і зазнав при цім досить пом'ятих м'язів і кісток, до викручення правого плеча включно. Цім викрученням закінчилася моя перша конкуренція професіонального дужання. Проте фізично дошкуляла вона мені менше, ніж морально, бо одно є бути спортовиком, а друге – спортовим поденщиком. Але така поденщина вимушувалася матеріальними вимогами власного прожитку, як рішучої потреби для уможливлення дальшої служби українській національній ідеї навіть в умовинах моральної, матеріальної та правної емігрантської скрути. Свідомість цього примушувала мене переносити стійко моральний тягар спортової поденщини, і пізніше, за увесь час мого професіонального змагунства в дужанню. Забезпечений зарібком із мого професійного дужання матеріально, мав я змогу віддаватися широко доцільній в емігрантських умовинах праці на українському національному полі. Зокрема, маніфестував я, моїми виступами в конкуренціях професійного дужання, перед глядачами і в пресі ім'я України та українські національні барви. Разом із цім, кожному змагунові доводилося завжди мати стосунки із представниками преси та з громадянством. Особливо багато таких стосунків мали змагуни, що користалися успіхами у глядачів дужання, як це було й зі мною. Таким чином, мав я нагоду стосунків із громадянами різного соціального становища, використовуючи це скрізь на пропаганду в користь української справи.

Підлікувавши викручене в Дрездені плече, одержав я ангажемент до конкуренції дужання в Регензбургу. Це була моя друга, пробна конкуренція. Фізично була вона для мене вже легшою, бо я в міжчасі поважчав на пару кіл, зміцнів і звикся більше із дужанням та його вимогами. Проте в цій конкуренції належав я до найлегших вагою, уступаючи іншим у дебелисті. Тому й тут треба було мені вирівнюватися кращою технікою, меткістю, звинністю й витривалістю,

здобуваючи цим собі успіхи в змагові і в глядачів.

Розуміється, воно давалося дуже в знаки внутрішнім органам тіла, м'язам і кісткам, бо таке вже є дужання. Але помимо всіх моїх старань, в дужанню із важчими, дебелишими й випробуваними змагунами остаточно перемога залишалася по їхній стороні.

Поруч із змагом у дужанню, мусив я в Дрездені, як і в Регензбурзі, дискутувати знов і знов із імпресаріями, переконуючи їх, що Україна є собі, а Росія собі та що я репрезентую Україну, а не Росію, як то вони все хотіли мене рекламувати. Подібні дискусії довелося мені робити також із іншими імпресаріями моїх кількох наступних конкурентів, аж доки я не спромігся зробити собі ім'я, як репрезентуючий Україну змагун.

По конкуренції в Регензбургу прийнято мене нарешті в союз змагунів професійного дужання в Німеччині. Було це навесні 1921 року. Беручи участь далі в конкуренціях по різних містах і околицях Німеччини, опинився я десь восени 1922 року в одному з міст Рурщини. Знайомство із шахтарями, як також із керівними особами в адміністрації шахт, викликало в мене* ... життя шахтарів.

Не довго думаючи, став я на працю до шахт. З причини прострілених моїх грудей, дано було мені там працю не в самих шахтах, а в хемічній вибірні, де палився кокс, даючи своїм випаленням горючий газ, теер, гостру воду та бензол. Праця була менше тяжка фізично, як нездорова та замурзлива. Попрацювавши тут більше року, я так підупав на здоров'ї та захуд, що відповідні урядові лікарі вжили заходів до мого звільнення з шахт та порадили мені підшукати іншої праці десь на півдні Німеччини.

Розраховавшись із шахтами, подався я на південь, до одного міста на річці Майні. Тут почав я відразу шукати праці, бо тоді Німеччина переживала грошову інфляцію й мого зарібку з шахт могло вистачити мені ледве на тиждень-другий прожитку. Проте мої старанні пошуки за працею залишалися безуспішними, помимо добрих припоручень від адміністрації шахт. Причиною цього було тодішнє безробіття в Німеччині, що позбавляло праці мільйони німців. Отже насампе-

ред чужинцеві годі було дістати працю. Але мені треба було якогось зарібку. До дужання був я в той час нездібний, втративши багато на здоров'ї, міці та вазі. Тому довелося мені приступити до однієї колони вуглетранспортовиків при пристані, бо німці цуралися такої важкої та марудної праці. Справді не легко було виносити в тяжких коробах на день коло 600 сотнарів вугілля чи викидати його на день коло 600–800 сотнарів. До того ж, треба було уміти носити й кидати вугіль. Такого уміння мені спочатку бракувало. Наслідком цього на початках моя спина була зпарена на одну велику виразку, примушуючи мене тільки на животі й спати. Так само на початку, від кидання вугілля великими лопатами чи вилами, стояли у мене граблями пальці, бо я не міг їх ні зігнути, ні розігнути, як слід. Проте фізично справа з часом налагодилася. Зате морально годі було мені витримати довгий час серед пияків і поножовщиків у колоні, хоч тут і пристойних робітників теж не бракувало. Попрацювавши при пристані понад півроку, перейшов я до праці на будівлях. Тут було вже значно краще в кожному відношенню. В між часі прибуло у мене знов і здоров'я, міці та ваги і я став ходити на тренівку до клубу важкої атлетики. Разом із цим я був тепер вже в стані примінити практично вивчений свого часу в Берліні бокс, беручи участь в боксовій тренівці, як тако ж і в боксових змаганнях.

Так повернувся я знов до спорту та зголосився в союзі змагунів дужання до участі в конкуренції. Незабаром був я вже учасником різних таких конкуренцій, змагаючися із перемінним щастям. Зокрема дошкуляв мені брак більшої ваги та дебелисти тіла в переважно мішаних професійних конкуренціях дужання, де малося здебільшого *до діла** із змагунами між 100–125 кіл, при моїй пересічній вазі коло 90–95 кіл. Все ж таки я спромагався скрізь заступати гідно українське ім'я у дужанню та ознайомлювати чужинців із українською справою поза ним, у численних приватних зустрічах і розмовах, в Німеччині, Австрії, Швейцарії й Чехо-Словаччині. Щоправда, при моїй участі в конкуренції дужання в Празі року 1927-го, мені довелося зударитися з дирекцією, зробившою

* Далі фрагмент тексту відсутній.

* Написано олівцем.

було мене з українця русином. Загрозивши виходом із конкуренції з відповідною заявою, я настояв на моєму і перебув конкуренцію українцем.

Беручи участь в дуже численних конкуренціях професійного дужання, а зокрема, в усіх більших містах Німеччини, з Берліном включно*, мав я нагоду приглянутися до змагунів дужання різних національностей і різного розмаху. За малими виїмками, всі вони уявляли собою лагідних, товариських осіб, маючих серце на відповіднім місці та віддаючих своїй професії з більшою чи меншою охотою та послідовністю. Це торкається й різних німецьких чемпіонів, старшого й молодшого віку. Серед цих чемпіонів чільним був українець Гаркавенко, змагун могутньої тілесної будови, добрий знавець, митець і технік дужання, в'юнкий та витривалий при вазі коло 125–130 кіл і завжди зрівноважений у змагові. Маючи тоді польське підданство, виступав він часом репрезентантом Польщі, або просто чемпіоном світу. Поза цим признавався українцем і цікавився українською справою.

В загальнім, образ життя змагуна вказувався самою його професією, що вимагала завжди тілесної міці й витривалости. Ясна справа, що й змагуни різняться таки образом життя між собою, в залежності від вдачі, природних даних і культурного стану. Змагуни могутньої тілесної міці й будови не потребували, розуміється, так багато треніруватися, як змагуни слабшої тілесної міці й будови. Але й це не було жадним правилом, бо, прикладом, Гаркавенко тренірувався все багато й старанно, як це було свого часу також із славнозвісним змагуном полтавцем Іваном Піддубним, тримаючим дуже довгий час чемпіонство світу.

Мені особисто треба було пильнувати завжди старанної треніровки. Рано звичайно вільна руханка на 30–40 хвилин. По сніданкові прохід на годину – дві, почасти звичайний, почасти розмашною ходою. Потім стрибання з орчиком, біг, дужання й т. і. Це робилося часом перед обідом, а часом над вечір, в залежності від обставин і можливості. При участі в конкуренції робилося воно звичайно перед обідом, або й зовсім випус-

калося, коли треба було увечері дужатися. Але часто треніровка переносилася на вечір, якщо я не брав участі в конкуренції та прив'язаний був вдень у моїй торгівлі, коли став власником такої.

Поза всім цим використовувалася мною кожна хвилина на працю для добра української справи, оскільки малося у мене спроможности та здібности. Студіюючи уважно різні відповідні матеріали, використовував я їх на писання тих чи інших статей в українській пресі тут у Європі, як і в Америці, будь то в Канаді, США чи Аргентині. Спочатку в журналі «Табір» у Варшаві, а потім в органі канадійського Українського Національного Об'єднання (УНО)* був я сталим співробітником, відмовившись в обох випадках від кожної оплати моєї співпраці, на користь українських національних потреб.

Таким чином, був я відразу змагуном дужання, працівником на українському національному полі, а від року 1929-го ще й купцем, розриваючися фізично й психічно між матеріальними вимогами особистого прожитку й між службою потребам української справи. На це останнє клалося мною більше ваги, з чого терпіло безперечно змагунство й торгівля, бо я не віддавав їм так багато часу й енергії, як для них було потрібно.

Так було до 1937-го року. Заробляючи на мій прожиток торгівлею чи дужанням, мусив я увесь час залишатися при плеканню фізичної культури, а зокрема спорту дужання, переважно греко-римського, а почасти вільно-американського. Цей спорт вимагав від мене відповідної сталої треніровки та тілесних і духовних напружень. Безперечно, це вело часто й до перенапружень на шкоду мого здоров'я, а особливо на шкоду серця й нервів. Дужання коштувало мені й цілий ряд викручення чи полому кісток, чого зазнали мої руки, ноги й ребра. Але, разом із такими шкодами, як наслідку примусу заробляти спортом на прожиток, плекання фізичної культури та спорту тримали мене на силах тілом і духом і при найбільшій скруті.

В році 1937-ім обібрали мене Загальні Збори УНО в Німеччині Головою Управи цієї громадської організації, з її діяльністю на культурно-національному полі чи на полі

* Написано олівцем.

* Йдеться про газету «Новий шлях»

“вельфер” в розумінні західних аліантів. Таке громадське становище годі було пов’язати із дальшим моїм професійним дужанням. Тому треба було мені перестати бути професійним змагуном дужання. В останнє взяв я участь в конкуренції дужання в Ганновері, в літі 1937-го року, пробувши коло 16 років професійним змагуном дужання.

Хоч ця професія відбилася дещо шкідливо на моїм здоров’ї тіла, то зв’язане із нею плекання фізичної культури та спорту позначилася користю для здоров’я духу, як це стверджувалося часто під час мого змагунства, як і по ньому. Це здоров’я духу допомагало мені завжди зберігати в усіх конкуренція дужання гідні заступництва України позиції, примушуючи часто моє тіло напружень і витривалости, коли йому не ставало вже снаги. Справді, для мого пошарпаного прострілом грудей та подвійним тифом тіла було, часом, понад його снагу дужатися протягом цілої години із значно важчим, дебелишим і досвідченішим змагуном, щоби із найбільшою витратою енергії, меткості, витривалости та техніки розійтися з ним, по тій годині, без висліду дужання. Таких випадків було у

мене досить і в них міць духа була завжди погоничем виснаженого тіла до дальшого дужання й до витривалости.

Тільки здоров’я та міць духа уможливили мені розбудувати УНО з незначного товариства до значної, поважної та корисної громадської організації, помимо всіх труднощів і перешкод із сторони своїх і чужих. Сила та міць духа уможливили мені також провести корабель УНО щасливо між численними скелями різних українських і чужинецьких загрозливих небезпек. До того ж, мені треба було розриватися при цім завжди фізично й психічно між дбанням про власний прожиток торгівлею в Кілю і дбанням про добро УНО й української справи працею в Централі УНО в Берліні. Я певний, що сила та міць духа допоможуть мені вивести УНО також із теперішньої його скрути, коли не на широкі води дальшої плідної діяльності, то принаймні в заслужену ним гідну пристань.

Т[иміш] О[Омельченко] (підпис)

Архів ОУН у Києві, фонд 1, опис 2, справа 464 «Життєписи членів Організації українських націоналістів», арк. 79–83зв. Оригінал, машинопис.

Список використаних джерел

1. Архів Організації українських націоналістів у Києві, фонд 1, опис 2, справа 464 «Життєписи членів Організації українських націоналістів».
2. Архів ОУН у Києві, фонд Дмитра Андрієвського, справа «Листи до Дмитра Андрієвського від окремих осіб (1930–1934)».
3. Бурім Д. В. Організація українських націоналістів і Гетьманський центр в боротьбі за Український науковий інститут в Берліні та позиція німецьких урядових кіл (1933 р.) // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія» Вип. 7–8 Український консерватизм і гетьманський рух: Історія, ідеологія, політика / Гол. ред. Ю. І. Терещенко. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2005. С. 185–195.
4. Бурім Д. В. Микола Сушко та Організація українських націоналістів: до питання про партійно-політичну приналежність голови Української установи довіри в німецькій імперії (1938–1945) // Наукові записки. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – К., 2010. Том 21. С. 412–450.
5. Бурім Д. В. Створення Української установи довіри в Німецькій імперії: політика урядових кіл Німеччини та українська політична еміграція (1938–1945) // Український археографічний щорічник. Нова серія. Вип. 15. – К., 2010. С. 591–618.
6. Бурім Д. В. Українська еміграція в Німеччині міжвоєнного періоду в мемуарах сучасників: спогади Михайла Селешка в фондах Архіву ОУН в Києві // Історичний архів. Наукові студії: Збірник наукових праць. Миколаїв : Видавництво ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. Вип. 13. С. 176–192.
7. Бурім Д. В., Черченко Ю. А. Документи Архіву ОУН у Києві про українську еміграцію в Німеччині в 1920–1945 рр. // Історичний архів. Наукові студії: Збірник наукових праць. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2016. – Вип. 17. – С. 84–96.
8. Бурім Д. В., Черченко Ю. А. Реферат Володимира Стахіва про основні напрямки дослідження зовнішньополітичної діяльності ОУН у міжвоєнний період // Український археографічний щорічник. Нова серія. – К., 2016. – Вип. 19–20. – С. 481–516.
9. Коваленко Ю. Українське Національне Об’єднання (УНО) в Німеччині / На зов Києва. Український націоналізм у II світовій війні. Збірник статей, спогадів і документів. – Торонто-Нью-Йорк, 1985. – С. 51–65.

10. Маруняк В. Українське громадське життя в Німеччині під час Другої світової війни / Непогасний огонь віри. Збірник на пошану полковника Андрія Мельника. Париж, 1974. – С. 309–351.
11. Селешко М. Як живуть українські студенти в Берліні / Документи і матеріали з історії ОУН. Т. 2. Частина 1. 1931–1934. / Упорядник Ю. Черченко. К.: Вид-во ім. О. Теліги, 2010. – С. 385–396.
12. Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Книга I. –К. : Темпора, 2007. – 535 с.
13. Черченко Ю. А. Архів ОУН у Києві // Український археографічний щорічник. Вип. 12. – К., 2007. – С. 25–31.
14. Щоденник Михайла Селешка. /Документи і матеріали з історії ОУН. Т. 2. Частина 1. 1931–1934 / Упорядник Ю. Черченко. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2010. – С. 12–47.

D. V. Burim,
Candidate of the Historic Sciences
I. A. Cherchenko,
Candidate of the Historic Sciences,
Kyiv, Ukraine

A FATE OF THE UKRAINIAN EMIGRANT IN GERMANY IN THE MEMOIRS OF UNO CHAIRMAN TYMISH OMELCHENKO

One of the most Ukrainian emigrant's colonies in Europe in 1920–1930th was in Germany. The representatives of Ukrainian political parties and organizations on emigration competed for influence on the emigrants, using public organizations for this purpose. Ukrainian National Association (UNO) was established in Germany 1933, and afterwards the leading members of Organization of Ukrainian Nationalists (OUN) were elected to the management of association. By the head of UNO a colonel Tymish Omelchenko was elected. He formally did not belong to no political parties or organization, but in the past was active participant of Ukrainian revolution 1917–1921. T. Omelchenko succeeded to convert UNO into powerful public organization and to prevent it's split as a result of political struggle. Except public activity Tymish Omelchenko was the well-known sportsman and zealous propagandist of physical culture and healthy way of life. His autobiographic essay "In a healthy body healthy spirit" that is published in this article, is exactly about it.

Key words: Tymish Omelchenko; UNO; OUN; memoirs; archive; Germany; emigration.

Рецензенти: Дрозд Р., д-р іст. наук, професор;
Сінкевич Є. Г., д-р іст. наук, професор.

© Бурім Д. В., Черченко Ю. А., 2017

Дата надходження статті до редколегії 23.08.2017